

Digitální kultura

Jiří Šenkýř, Boleslav Vraný

Videospot papeže Františka z 5. 11. 2020, viz

<https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=31880>

„Umělá inteligence je základem epochálních přeměn, které zažíváme. Robotika může napomáhat snaze učinit svět lepší, pokud je spojena se zřetelem k obecnému dobru. Pokud technologický pokrok prohlubuje nerovnosti, není skutečným pokrokem. Budoucí pokrok musí být orientován úctou k důstojnosti člověka a stvoření. Modleme se, aby pokrok robotiky a umělé inteligence stál vždy ve službě lidské bytosti... jinými slovy „aby byl lidský“.

Úvod

K digitální kultuře jsme dospěli od kultury agrární přes kulturu průmyslovou, a pomyslnými předěly v letech 1800 a 2000. Žijeme ve třech kulturách, které mají na jednotlivé části společnosti různý vliv. Kulturu charakterizují oblasti jako je hospodářství, vládnutí, věda, náboženství, vztahy mezi lidmi, vztah a přírodě a další. Nejrychleji se mění politika, věda a hospodářství, nejpomalejší změny se uvádí u náboženských představ (řádově stovky let). Vztahy mezi lidmi a důstojnost člověka se při změnách ocitají ve vakuu – staré pořádky již neplatí a nové ještě nejsou nastaveny. Průmyslové epoše nestačilo 200 let, aby se usadila ve společnosti, protože změny byly stále rychlejší a etika tomuto tempu nestačila. Důsledkem bylo a stále je vykořisťování lidí, nová otroctví, totalitní a autoritářské režimy, kruté války. V okamžiku, kdy se zdálo, že po pádu železné opony přichází čas odpočinku od změn, přišly digitální technologie, zejména celosvětový internet, a tím i nová s neuvěřitelnou rychlostí nastupující digitální kultura.

Digitální společnost můžeme charakterizovat např. těmito skutečnostmi: robotizace a umělá inteligence mění charakter lidské práce, média jsou všudypřítomná, ovládají myšlení lidí a bují kyberzločin. Působení lidstva na přírodu je tak masivní, že ohrožuje život na planetě (klimatická změna, ztráta biodiverzity, zbrojení a další). Přináší však i mnohá pozitiva, ať již jde o snazší spolupráci mezi lidmi, sdílení a přístupnost znalostí, získávání nových znalostí pomocí výpočtů nebo analýzou souborů dat, které by nebylo možné zpracovat bez masivního využití výpočetní techniky, řízení, modelování procesů a objektů. V zemích tzv. třetího světa přineslo rozšíření mobilních a digitálních technologií také širokou dostupnost některých klíčových institucí. Příkladem mohou být

platby pomocí mobilních telefonů, které usnadnily platební styk a umožnily nové formy plateb i bez nutnosti budovat klasickou síť bankovních poboček.

Průmysl 4.0

Znamená čtvrtou generaci průmyslové revoluce, která je charakterizovaná automatizací výroby. Průmysl 4.0 znamená propojení fyzického a virtuálního světa. Průmysl 4.0 vyvolá velké společenské změny, takže můžeme mluvit o revoluci kyberneticko – fyzicko – sociální.

Jaká bude společnost, kterou označíme jako Společnost 4.0? Cesta k ní nebude snadná, protože se zásadně změní dnešní nastavení společnosti a je proto potřeba udělat vše, aby se tento přerod zvládl. Neřízený přechod znamená téměř jistě krach, došlo by k oddělení úspěšných a neúspěšných lidí se všemi možnými negativními důsledky. Charakteristickým rysem bude decentralizace ve všech oblastech (od energetiky po ochranu zdrojů, až po územní správu). Postupně dojde k nahrazení hierarchické organizace plochou sítí relativně samostatných entit. Bude to revoluce myšlení, která je předpokladem k zachování lidstva ve složitých průmyslových podmínkách.

Jaké konkrétní věci si můžeme představit? Změny v zaměstnanosti, posun hodnot (více než po penězích lidé budou toužit po společenském uznání), nové právo, alternativní způsoby života, nové školství se zásadním postavením učitele (kreativně může úspěšně učit jen kreativní učitel), zvládnutí demografického stárnutí, obnovitelné zdroje, recyklace, inteligentní sítě, decentralizovaná energetika, řízení věcí v domácnosti, obce plné senzorů.

Církev je vyzvána vstoupit do této přeměny společnosti podobně, jako Ježíš vstoupil do složitostí své doby.

Výzva papeže Františka pronesená v Janově

„Je nutné hledět bez obav, avšak zodpovědně, na technologickou transformaci hospodářství a života a nesmířit se s všudypřítomnou ideologií, podle které bude ve světě pracovat polovina či dvě třetiny práce schopných lidí, a ostatní budou pobírat sociální dávky. Musí být jasné, že skutečným cílem není „výdělek pro všechny“, nýbrž „práce pro všechny“. Bez práce pro všechny lidi totiž nebude ani důstojnost pro všechny!“ (papež František, 27. 5. 2017, Janov)

Česká církev stojí před úkolem vnést do společnosti jiný úhel pohledu na lidskou práci než ten, který je všeobecně rozšířen a říká zhruba toto: naše společnost má za to, že určitá nezaměstnanost je užitečná, protože práci nemohou mít všichni, strach ze ztráty práce motivuje zaměstnance a konkurence mezi nezaměstnanými snižuje mzdové náklady. Dnes se ale musíme připravit na zásadnější změnu, a to strukturální nezaměstnanost vyvolanou průmyslem 4.0.

Pokud bude ekonomika založená pouze na vytváření zisku, tak dojde k masivnímu zániku pracovních míst. Zisky půjdou za vlastníky technologií, ztráty za veřejnými zdroji, které musí lidem zajistit aspoň základní prostředky k životu. Důstojnost pramenící z práce lidem ale stát nezajistí. Výzvou doby je najít pro všechny placenou práci. Práce znamená uplatnění se ve společnosti, užitečnost pro druhé a tedy důstojnost člověka.

Problému práce se věnuje papež též v *Christus vivit*, zejména v čl. 271:

„Tuto velmi ožehavou otázku /nezaměstnanost mladých lidí/ musí politici považovat za svou prioritu, zejména dnes, kdy překotný technologický rozvoj spolu se soustavným snižováním výrobních nákladů může rychle vést k tomu, že mnoho pracovních míst bude nahrazeno stroji. Jedná se o základní společenskou otázku, protože práce představuje pro mladého člověka nejen činnost, jíž dosahuje příjmu. Práce je projevem lidské důstojnosti, cestou zrání a začlenění se do společnosti, stálou pobídkou k růstu odpovědnosti a tvořivosti, ochranou před sklonem k individualismu a pohodlnosti a také příležitostí, jak rozvojem svých schopností oslavovat Boha.“

Vedle papežských dokumentů *Laudato si* a *Christus vivit* se tématice věnují papežské listy k Mezinárodním dnům sdělovacích prostředků (zejména za posledních pět let).

Číst znamení doby

Mt. 16, 3: ... „vzhled oblohy tedy umíte posoudit, a znamení časů ne?“

Druhý vatikánský koncil v konstituci GS 4 vyzývá: „zkoumat neustále znamení doby a vykládat je ve světle evangelia“

Dekret o službě a životě kněží pak požaduje: „aby kněží společně s laiky dovedli rozeznávat znamení doby“.

Papež František v encyklice *Evangelii gaudium*, čl. 51 píše: „vybízím všechna společenství, aby si uchovávala stále bdělou schopnost zkoumat znamení doby. Jde o závažnou zodpovědnost, jelikož některé aktuální skutečnosti mohou odstartovat ... procesy dehumanizace. Předpokládám přitom různé analýzy ... i ty, které podávají regionální a národní episkopáty“.

Tematické okruhy ke zkoumání znamení doby

1/ Jedinečnost křesťanství spočívá v tom, že rozhodující je, co Bůh činí pro nás (dokonce obětuje svého Syna a trvale s námi nese náš úděl), nikoliv to, co my děláme pro Boha. Přesto ve vývoji křesťanství se nakonec víc prosadil přístup

charakteristický pro všechna ostatní náboženství: Co my děláme pro Boha. Důsledek: Instrukce, církevní právo nad životem, nauka jako rozhodující kritérium víry. Klíčové jsou papežské dokumenty.

2/ Svět se nám mění před očima. Společnost již není agrární ani průmyslová, ale stává se digitální. Ovlivňuje to naše myšlení. Klíčové je rozumět světu, abychom viděli pozitiva i negativa této transformace, dokázali se bránit mediální manipulaci, která útočí na naši identitu, a zároveň nepropadali beznaději a dokázali využít svůj tvůrčí potenciál ke společnému dobru lidstva.

3/ Společnost se štěpí na úspěšné a neúspěšné. Úspěšní jsou většinou bohatí a zvládají změny ve společnosti. Neúspěšní nerozumí společnosti, nezvládají změny a končí v chudobě, na drogách a v depresích. V takové společnosti poroste napětí, nenávist a války. Klíčové slovo je důstojnost každého člověka.

4/ Záchrana je v Ježíšově přítomnosti ve vztazích. Především jde o vztah přímo s Ježíšem, o přijetí jeho nabídky vztahu s námi. Velký důraz patří také rodině a nejrůznějším společenstvím. Významné je důstojné postavení ženy v církvi a ve společnosti. Věřící jsou povoláni tlumit nenávist, které digitální společnost poskytuje mnoho příležitostí.

5/ 1Tim 6, 10: „neboť kořenem všeho zla je láska k penězům“. A protože peníze jsou důležité pro fungování společnosti i církve, je potřeba s nimi čistě zacházet. Financování musí být racionální, dlouhodobé a transparentní. Je třeba objeovat význam daru v životě společnosti: nejen směna, ale i dar, nejen konkurence, ale i spolupráce.

Kde a jak by bylo možné číst znamení doby? Každé společenství by mělo čas od času se sejít k hledáním odpovědí na předložené otázky. Evangelii gaudium, čl. 184 říká: „Je věcí křesťanských společenství, aby objektivně rozebrala situaci své země“. Je to výzva farnostem, křesťanským sdružením, diecézím a řádům. Klíčové slovo pro řešení je decentralizace. I ta je znamením doby.

Algoritmická etika

O jednom ze znamení doby hovořil papež František ve své přednášce pro Papežskou akademii věd 28. února 2020: „Digitální inovace se totiž dotýká všech aspektů života, jak osobních, tak společenských. Ovlivňuje naše chápání světa i sebe samých. Stále častěji zasahuje do naší činnosti, a dokonce do rozhodování, čímž proměňuje naše myšlení a chování. Rozhodnutí, včetně těch nejdůležitějších v oblasti lékařství, ekonomiky a sociálních otázek, jsou dnes výsledkem lidské vůle a řady algoritmů. Osobní úkon se tak ocitá v bodě, v němž se sbíhá ryze lidský přístup a automatický výpočet, takže je stále

složitější pochopit jeho předmět, předvídat jeho účinky a definovat různé typy odpovědnosti“, podotýká římský biskup.

„Na sociálně-hospodářské úrovni se z uživatelů často stávají pouzí „spotřebitelé“, otročící soukromým zájmům soustředěným do nemnoha rukou. Z digitálních stop zanechaných po internetu algoritmy, mnohdy bez našeho vědomí, vyvozují údaje, které umožňují kontrolu našich duševních a vztahových návyků a uplatňují se ke komerčním a politickým účelům. Tato nesouměrnost, kdy pár jedinců ví všechno o celé populaci, kdežto my o nich nevíme nic, otupuje kritické myšlení a vědomý výkon vlastní svobody. Propastně se prohlubuje nerovnost, poznání a bohatství se hromadí v rukou několika jedinců, a to vše vytváří vážné riziko pro demokratické společnosti“, varuje Petrův nástupce.

(zdroj radiovaticana.cz dne 28. 2. 2020)

Závěr

Pokusili jsme se ukázat, že digitální revoluce přinesla široké spektrum plodů, které se týkají mnoha aspektů života jednotlivého člověka i celé společnosti. Rozpětí těchto plodů je opravdu široké, od obrovských přínosů až po nové formy zločinu a manipulace. Navíc nejde o ukončený proces, ale o stále probíhající změnu. Proto považujeme za vhodné a potřebné ji zkoumat jako znamení doby a vykládat je ve světle evangelia.

Jednou z částí digitální revoluce je také nástup umělé inteligence, o které se odborníci shodují, že jí bude chybět lidskost, protože ta je výhradně záležitostí člověka. Proto prosíme všechny, kteří v digitálním světě žijí, aby realizovali obě stránky nové kultury – techniku i potřebu lidskosti.